

*Горошкіна О. М.,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання української мови та літератури,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У системі методів навчання української мови особливу роль завжди відводили роботі з підручником, що було цілком логічним з огляду на те, що впродовж тривалого часу саме підручник був основним джерелом інформації для учнів. Тож учителі шукали ефективні способи роботи з навчальною книжкою, автори намагалися вдосконалити її зміст і форму. В українській лінгводидактиці 1986 року була захищена дисертація Н. Гончаренко «Самостійна робота учнів з підручником на уроках української мови», у якій схарактеризовано оптимальні способи самостійного здобування знань, удосконалення вмінь і навичок учнів [2].

Сьогодні ситуація докорінно змінилася: у контексті стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, доступності багатьох джерел у мережі Інтернет підручник втрачати інформативну функцію. Натомість особливої актуальності набуває робота здобувачів освіти з навчальною інформацією, яка може бути вміщеною і в підручнику, довідкових, лексикографічних виданнях, і на різноманітних електронних носіях. Тому більш точною вважаємо назву «метод роботи з навчальною інформацією». Водночас зазначимо, що робота з різноманітними електронними ресурсами передбачає сприймання, інтерпретування тексту. Тож на формування вмінь працювати з текстовою інформацією й має бути спрямована робота з підручником.

В умовах запровадження дистанційної форми навчання важливо навчити здобувачів освіти самостійно здобувати знання, працювати з інформацією.

У контексті реалізації компетентнісного підходу вектор освітнього процесу, що тривалий час базувався на знаннях, змінився; навчання стає орієнтованим на практику, на здобування учнями конкретного освітнього результату. З огляду на набуває актуальності проблема розроблення ефективних механізмів формування компетентного учня, готового повноцінно соціалізуватися, бачити своє місце в суспільстві, впливати на нього й активно долучатися до всіх його процесів. Пріоритетним завданням учителів і науковців є пошук оптимальних методів і прийомів формування ключових компетентностей здобувачів освіти в процесі навчання української мови. Тож традиційний метод роботи з підручником збагачується новими прийомами, спрямованими на формування компетентного мовця.

Оскільки працювати з підручником учні починають з початкових класів, виконуючи різноманітні завдання, спрямовані на формування в них стійкої мотивації до роботи з книжкою, формування вмінь працювати з навчальною літературою, у 5-6 класах можна переходити до

складніших завдань, зокрема виписування ключових слів, словосполучень, цитат, укладання різноманітних словників («Слово дня», «Мовознавчі поняття», «Жменька слів для доброго настрою» тощо).

Як свідчать спостереження за освітнім процесом, багаторічний досвід роботи в закладах загальної середньої освіти, вчителі використовують роботу з підручниками на всіх етапах уроку. У процесі актуалізації опорних знань підручник застосовують для повторення відомостей, що є підґрунтям ефективного засвоєння учнями нової теми. Під час вивчення нового матеріалу за допомогою підручника здобувачі освіти самостійно опрацьовують теоретичні відомості з подальшою підготовкою відповідей на запитання, уміщені в ньому або поставлені вчителем, складають план опрацьованого тексту тощо. На етапі закріплення здебільшого виконують вправи.

Ефективним вважаємо прийом складання учнями запитань за матеріалами підручника (теоретичними відомостями, тексту вправи). Це сприяє формуванню в здобувачів освіти важливих умінь формулювати запитання й відповідати на них, передусім відкриті. Олександра Картер у книжці «Не бійся спитати. 10 кроків до вдалих переговорів» зазначає: «Коли ставите правильні запитання про себе й інших, ви відкриваєте нові можливості й можете отримати такий результат, про який і мріяти було годі» [3, с.9-10]. Учні можуть формулювати запитання індивідуально, парами, групами. Для перевірки правильності виконання такого завдання можна провести в класі конкурс, запропонувавши обрати найбільш цікаве і вдале запитання.

Доцільно запропонувати учням відповісти на запитання, сформульовані вчителем, опрацювавши матеріал підручника, наприклад:

«Тонкі» (репродуктивні) запитання

Що таке іменник (прикметник, числівник, займенник...)?

На які запитання відповідає та чи та частина мови?

Яку синтаксичну роль виконує?

«Товсті» (аналітичні) запитання

Яка роль прикметників (числівників, займенників) у тексті?

Що буде, якщо та чи та частина мови зникне?

Продуктивними вважаємо прийоми інтерпретування тексту підручника: складання карт пам'яті, хмари тегів, колажів, складання лінгвістичної мініатюри про мовні явища чи поняття, які учні опанували за підручником.

Складання карт пам'яті (ментальних карт) уможлиблює згортання значних інформаційних масивів без втрати їх елементів. Згорнута графічна інформація сприяє формуванню монологічного мовлення учнів, оскільки карти дають змогу як згортати, так і розгортати інформацію, краще запам'ятовувати її завдяки використанню різноманітних графічних символів, кольорів.

Психологічні засади застосування карт пам'яті розроблено в працях Тоні Б'юзена. На його думку, «Технологія візуалізації асоціативних зв'язків спирається на теорію асоціативного мислення й полімодального сприймання людини. В асоціативних експериментах доведено, що під час сприймання стимульного слова учасники експерименту, як правило, відповідають не вільно, а користуючися тими словами, що певним чином пов'язані з ними (схожі об'єкти, ситуації або дії), тобто слова в пам'яті пов'язані між собою певними ознаками» [1].

Отже, використання методу роботи з підручником на уроках української мови набуває нових ознак, збагачується новими прийомами, спрямованими на формування компетентного мовця.

Ключові слова: підручник, метод роботи з підручником, прийом.

Література:

1. Бьюзен Т. Суперинтеллект / Т. и Б. Бьюзен; пер. с англ. Ю.Е. Андреева. 3 - е изд. Мн.: Попурри, 2007. – 400 с.
2. Гончаренко Н. М. Самостійна робота учнів з підручником на уроках української мови в 4-6 класах : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1986. 24 с.
3. Картер О. Не бійся спитати. 10 кроків до вдалих переговорів. Київ : Лабортаорія. 2021.